

Εισαγωγή

Όσο πιο πολύ πίσω πάμε στο παρελθόν, τόσο πιο μακριά στο μέλλον μπορούμε να δούμε.

Ουίνστον Τσώρτσιλ, 1874-1965,
Βρετανός πρωθυπουργός, Νόμπελ 1953

Ας μην θεωρηθεί ως πρόλογος ή εισαγωγή η γραφή αυτή, αλλά, ως παράκληση θερμή, προτροπή καρδιακή, κραυγή αγωνίας. Ξεφυλλίζοντας τις σελίδες του πονήματος αυτού, του δημιουργηθέντος με τον κόπο και τον ενθουσιασμό των διδασκόντων και διδασκομένων στο Τμήμα ετούτο, ας αναλογισθούμε πόση ιστορία, πόσα κατασκευαστικά μυστικά, πόσες πολύτιμες διδαχές φυλάσσονται επιμελώς, επί αιώνες ή χιλιετίες, στα γερασμένα ιστορικά δομικά κελύφη, περιμένοντας κάποια νοητική σκαπάνη να τα αποκαλύψει. Όπως αυτά τα μυστήρια, τα φυλαγμένα στον σπόρο κάποιου φυτού, ο οποίος ξεχασμένος από τα βάθη του χρόνου, μόλις βρεθεί στην κατάλληλη μήτρα της θέρμης και της υγρασίας, βλαστάνει. Και, μεταφέροντας μαζί του κώδικες μοναδικούς, ανθεί, σκορπίζοντας τριγύρω το μοναδικό του άρωμα. Και, αφού εξανθίσει, καρποφορεί, μεταφέροντας τα μυστήρια του είναι του, αναλλοίωτα, εις τους επόμενους αιώνες.

Με τις ενέργειες ενασχόλησης, αναγνώρισης και κατανόησης του δομημένου Ιστορικού μας Πλούτου οι σπουδαστές μας όχι μόνον μαθαίνουν την τέχνη να συντηρούν και διαφυλάττουν την Πολιτιστική μας Κληρονομιά, για να καρποφορήσει και στο μέλλον, αλλά κοινωνούν συγχρόνως του νάματος της εσώτερης ομορφιάς και αξίας της. Και, έτσι, κατανοούν εραστές και συνεχιστές της.

Συνεχιστές διότι αναγνωρίζοντας, αναλύοντας, φροντίζοντας και προστατεύοντας τα κατασκευαστικά επιτεύγματα του παρελθόντος προδιαγράφουμε και καλλιεργούμε την ευρηματική μας ικανότητα για τη σύνθεση των αυριανών, εξίσου αξιόλογων, δημιουργιών μας. Πράγματι, στις σελίδες αυτές, στα σχεδιαγράμματα αυτά, αποκαλύπτονται η προσοχή, η στοργή, η παιδευτική περιέργεια και, τελικά, ο ενθουσιασμός και η αγάπη των νέων επιστημόνων μας ασχολουμένων με τα μνημεία των προγόνων τους. Διακρίνεται, ακόμα, η ευγενής τάση τους να μαθαίνουν και να παρατηρούν, κριτικά μεν, αλλά με σεβασμό και ορθοκρισία το παρελθόν για να προχωρούν ορθά στο μέλλον. Δεν μαθαίνουν να αντιγράφουν το παρελθόν, αλλά, εκπαιδεύονται, αφουγκραζόμενοι το, να διδάσκονται από αυτό.

Διότι μία από τις ισχυρότερες διαλέκτους της Πολιτιστικής Παράδοσης ενός λαού είναι τα δομημένα επιτεύγματα αυτού. Είναι διάλεκτος που, ομιλώντας μελωδικά από το παρελθόν, μεταφέρει στο παρόν γνώσεις και εμπειρίες πολύτιμες. Διάλεκτος που ψιθυρίζει, δυσδιάκριτα συχνά, μυστικά πολύτιμα, και όχι μόνον τεχνικά ή καλλιτεχνικά, αλλά και ιστορικά και αυτά της παράδοσης ενός λαού.

Έτσι αποκαλύπτεται το παρελθόν της τεχνογνωσίας, με τις θετικές και αρνητικές όψεις του. Έτσι μεταφέρονται εμπειρίες επιτυχιών και αδυναμιών, έτσι διδάσκεται ο δημιουργός ασφαλέστερα να διαγράφει τη δική του, προσωπική, πορεία στο ευρηματικό του μέλλον. Έτσι αναπτύσσει την ικανότητα να διασφαλίσει την ακεραιότητα ύπαρξης των μνημείων που παρέλαβε, ώστε να τα παραδώσει στα χέρια και τις καρδιές των επερχόμενων γενεών. Έτσι γεννιέται και η ελπίδα, ο νέος δημιουργός, να συνεχίσει τον μακρύ κατάλογο των πολιτιστικών θησαυρών με την αυριανή προσθήκη των δικών του επιτυχιών.

Σήμερα, όπως και πάντα, χώρες πολλές, μεταξύ των και η Κύπρος και η Ελλάδα, στηρίζουν την πολιτιστική, την πνευματική και την καλλιτεχνική τους ακτινοβολία, στα πέρατα του Πλανήτη, στην Πολιτιστική και Μνημειακή τους Κληρονομιά. Ακόμα και οι βιομηχανικά και οικονομικά ισχυρές χώρες ακολουθούν τον κανόνα αυτόν. Αλλά το δομημένο τμήμα της Πολιτιστικής Κληρονομιάς ενός έθνους δεν ακτινοβολεί τουλάχιστον εξ ίσου, και ενίοτε ισχυρότερα, από όποια άλλη περιοχή έκφρασής της; Δεν έχουν καταστεί δομημένα μνημεία σύμβολα πολιτισμών, και κατά εποχήν, και κατά έθνος; Δεν παραπέμπει η λίθινη Πυραμίδα τον νου, πολλές χιλιάδες χρόνια μετά την ανέγερσή της, στην Αρχαία Αίγυπτο; Δεν ξυπνάει η μορφή του Παρθενώνα άμεσο αναλογισμό περί του Αρχαιοελληνικού Πολιτισμού; Με τέτοια ισχύ και διαχρονική ζωηράδα μάλιστα, ώστε το παγκόσμιο σύμβολο της UNESCO να είναι η σχηματοποιημένη όψη του Δωρικού Παρθενώνα των 2.500 ετών; Και η θωριά

του, ακατάβλητου από επιθέσεις ανθρώπου, σεισμού και χρόνου για 1.600 χρόνια, ναού της Αγίας του Θεού Σοφίας στην πολύπαθη του Κωνσταντίνου Πόλη δεν αναφέρεται, άμεσα, στο μεγαλείο του Βυζαντίου; Επομένως, η ανάγκη συντήρησης, διατήρησης και, γενικότερα, περιβολής με στοργή και αγάπη αυτών των Μνημείων-Συμβόλων δεν είναι επιθυμητή, αναγκαία και επιτακτική;

Και, όμως, γύρω μας μνημεία κακοποιούνται, ακόμα και από τους «διασώστες» τους, γειτονιές και παραδοσιακά όμορφα σύνολα, σε πόλεις και χωριά, ισοπεδώνονται για χάρη πρόσκαιρων εμπορικών, άχαρων και δυσβίωτων, κατασκευών. Ιστορικά κτήρια και μνημεία, μάρμαρα αιώνων, στοργικά σκαλισμένα από ευαίσθητου ανθρώπου χέρι, απερίσκεπτα μολύνονται με χρώμα και κακώσεις. Όλο και λιγότερες γνώσεις ιστορίας, αισθητικής και πολιτιστικής του ανθρώπου παράδοσης μεταφέρονται στους δώδεκα χρόνους της βασικής εκπαίδευσης. Και, δυστυχώς, όλο και λιγότερες Πανεπιστημιακές Σχολές που σχετίζονται με το δομημένο περιβάλλον, όπως αυτές των Αρχιτεκτόνων, Πολιτικών Μηχανικών, Πολεοδόμων και Μηχανολόγων αναφέρονται σοβαρά στη μελέτη, εξοικείωση, ανάλυση, συντήρηση και διάσωση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Ιδιαίτερα της Δομημένης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

Και, ακριβώς εδώ, γεννιέται η σύγχρονη θεώρηση σχετικά με τη διάσωση της Δομημένης μας Κληρονομιάς, παραλληλιζόμενη απόλυτα με την Ιπποκράτειο Φιλοσοφία της διαδικασίας συντήρησης, διάσωσης και αποκατάστασης ζώντος οργανισμού. Φιλοσοφία η οποία περικλείεται σε τρεις αλληλοδιαδεχόμενες, εν τάξει σειράς, δράσεις: Εξέταση, Διάγνωση, Θεραπεία. Αυτήν τη φιλοσοφία ακολουθεί και το Πανεπιστήμιό μας, και ιδιαίτερα το Τμήμα Αρχιτεκτονικής, συνεπές στην ιδρυτική του υπόσχεση να υπηρετεί τον Πολιτισμό και το Περιβάλλον. Το φυσικό, βέβαια, και το δομημένο.

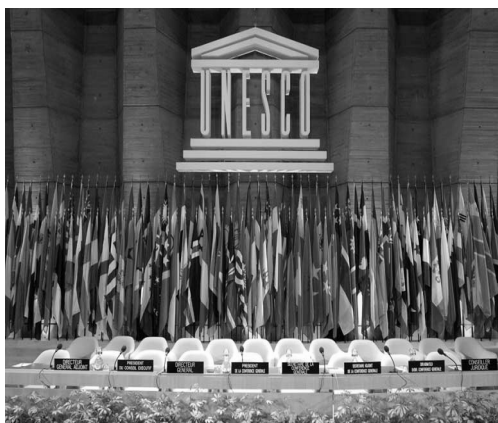
Και σ' αυτήν την αλληλουχία δράσεων, της εξέτασης, διάγνωσης και θεραπείας, αποκαλύπτεται από τους ερευνητές μας, διδάσκοντες και διδασκόμενους, θησαυρός ανέλπιστος και πολύτιμος. Ο θησαυρός του κρυμμένου κάλλους της εσώτερης κατασκευής ενός ταπεινότερου ή περισσότερο ακτινοβολούντος μνημείου. Μυστικά κατασκευαστικά, ευρηματικά και απολύτως χρήσιμα, ως διδάγματα για τις σύγχρονες δομικές κατασκευές. Μυστικά επιτυχούς αντισεισμικής συμπεριφοράς, επί αιώνες πολλούς. Μυστικά σοφής διαχείρισης επίγειας και υπόγειας υγρασίας. Μυστικά του ευαίσθητου συνδυασμού της κατασκευαστικής Τεχνολογίας με την Τέχνη, που συνδυαζόμενα με έμπνευση παρήγαγαν τα δομημένα αυτά κοσμήματα που συνεχίζουν να στολίζουν τους πολιτισμούς μας.

Αποκαλυπτόμενοι, στον μαθητευόμενο ερευνητή, αυτοί οι κρυμμένοι νοητικοί θησαυροί, υλοποιημένοι μέσω των Ιστορικών Κατασκευών, τον οδηγούν ασφαλέστερα και επιτυχέστερα στην ορθή και συμβατή δεοντολογία των αποκαταστάσεων. Όπως ακριβώς επενεργούν τα μαθήματα ανατομίας και παθολογίας για το ανθρώπινο σώμα, ενός σπουδαστή ιατρικής, για τις μελλοντικές ενέργειές του ως προς την εξέταση, διάγνωση και θεραπεία σε εξασθενημένο οργανισμό.

Παράλληλα τον οδηγούν, εμπνεόμενο από τα πολύτιμα δείγματα, να αναπτύσσει τη δική του πρωτοβουλία, ικανότητα και δεξιότητα να χειρίζεται συνθετικά νέα υλικά, νέα δομικά συστήματα, νέες μορφές γεμάτες αλήθεια, ομορφιά και χρησιμότητα. Χωρίς περιττά μορφοκρατικά φτιασιδία, χωρίς άχαρους μιμητισμούς, ανθεκτικές στον χρόνο και την αγαθή κρίση. Μορφές που τιμούν το φυσικό και δομημένο τους περιβάλλον. Μορφές προς τέρψη του Ανθρώπου και του Πολιτισμού του. Μορφές που τιμούν και τον Μεγάλο Δημιουργό.

Δύο χαρακτηριστικά σκίτσα από ξενόγλωσσα περιοδικά που αναφέρονται στην παγκόσμια αναγνώριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Ελληνικού Πολιτισμού

Σχηματοποιημένη Πρόσοψη αρχαίου ελληνικού ναού ως Διεθνές Σήμα του Εκπαιδευτικού, Επιστημονικού και Πολιτιστικού Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών

Η έννοια της Κατασκευαστικής Ανάλυσης

Σβήνοντας ένα κομμάτι από το παρελθόν είναι σαν να σβήνεις και ένα αντίστοιχο κομμάτι από το μέλλον.

Γ. Σεφέρης, 1900-1971

Στην αρχή του 21ου αιώνα είναι, τουλάχιστον για την Ευρώπη, απολύτως αναγκαία η Κατανόηση, Συντήρηση και Διάσωση της Αρχιτεκτονικής της Κληρονομιάς.

Δεν είναι τυχαίο ότι η λέξη «**Κατανόηση**» προηγείται της έννοιας «**Διάσωση**». Δεν είναι μια τυπική αλληλουχία δράσεων. Όταν κάποιο έμβιο ή άψυχο σύστημα δεν γίνεται κατανοητό ως προς τη δομή του, την παθολογία του και την τρωτότητά του υπάρχει υψηλή πιθανότητα η προσπάθεια διάσωσης, επισκευής, συντήρησης ή αποκατάστασής του να φέρει, ακόμη και, αντίθετα αποτελέσματα.

Γι' αυτό η αρχαία ελληνική επιταγή δράσεων στους θεραπευτές όριζε καθοριστική σειρά δράσεων **Εξέταση - Διάγνωση - Θεραπεία**.

Όριζε, δηλαδή, πρώτα την **Εξέταση, Ανάλυση και Κατανόηση** τόσο της δομής του εξεταζόμενου συστήματος όσο και της τυχόν παθολογίας του και μόνον κατόπιν επέτρεπε την προσπάθεια απόφασης για την, εκάστοτε, θεραπεία.

Σήμερα, εξοικειωμένοι, συνήθως, με το τυποποιημένο, παγκοσμιοποιημένο απλό συμβατικό δομικό σύστημα, δεν είμαστε, πάντοτε, έτοιμοι να αντιμετωπίσουμε την πλούσια ποικιλία και ιδιαιτερότητα των **Τοπικών Ιστορικών Δομικών Συστημάτων**.

Σπουδάζοντες, συχνά, κυρίως οι Αρχιτέκτονες ή, σχεδόν αποκλειστικά, οι Πολιτικοί Μηχανικοί το Συμβατικό Δομικό Σύστημα και, κατά συνέπεια, εμπιστευόμενοι μόνον αυτό, δυστυχώς, συστηματικά πλέον, προσπαθούν μέσω του Δομικού Συστήματος Οπλισμένου Σκυροδέματος να ενισχύουν, επισκευάζουν και αποκαθιστούν μνημειακές ιστορικές και παραδοσιακές κατασκευές που κατασκευάστηκαν με εντελώς ασύμβατες, προς το προαναφερθέν σύστημα, κατασκευαστικές μεθόδους. Τα αποτελέσματα, ακόμη και σε μνημεία της κατηγορίας του Παρθενώνος ή του Πρωτάτου στο Άγιον Όρος, ενίοτε, είναι καταστροφικά.

Με την παρατήρηση αυτή δεν υποβιβάζεται στο ελάχιστον η όποια αρετή και αξία του σύγχρονου Δομικού Συστήματος Σκελετού από Οπλισμένο Σκυρόδεμα. Απλώς ενισχύεται η **Αρχή της Συμβατότητας**, τόσο των χρησιμοποιούμενων Δομικών Υλικών, όσο και των αντίστοιχων Δομικών Συστημάτων σε ένα Δομικό Σύνολο. Αρχή ιδιαίτερα τονιζόμενη από τις Διεθνείς Χάρτες του εικοστού αιώνα.

Κατά την πολυτάραχη διάρκεια του 20ού αιώνα, οι κοινωνίες οργάνωσαν με κανονισμούς και περιορισμούς τη δομική τους δραστηριότητα. Όμως όλοι αυτοί οι κανονισμοί σχεδόν στο σύνολό τους βασίζονται, αφορούν και αναφέρονται στο Συμβατικό Σύστημα Δόμησης, δηλαδή σκελετό οπλισμένου σκυροδέματος, τοιχοποιία οπτοπλινθοδομής και, από άποψη στατικής, το ισοστατικό πλαισιωτό φέρον σύστημα.

Σαν αποτέλεσμα αυτού, στα περισσότερα Πολυτεχνεία των χωρών αυτών, η διδασκαλία αναφέρεται μόνο στο οπλισμένο σκυρόδεμα και λίγο στον χαλύβδινο φέροντα οργανισμό. Έτσι δημιουργείται το παράξενο φαινόμενο ο τεχνικός κόσμος να εκπαιδεύεται, ως επί το πλείστον ή

και αποκλειστικά, στα Συμβατικά Σύγχρονα Δομικά Συστήματα, αλλά η κοινωνία και η πολιτεία να απαιτεί σεβασμό, αναγνώριση, συντήρηση και τολμηρές επεμβάσεις στον παραδοσιακό-μνημειακό της πλούτο.

Ιδιαίτερα δε, στις αντίστοιχες Σχολές Πολιτικών Μηχανικών, ελάχιστη ή και καμιά αναφορά δεν γίνεται στην ανάλυση, την τρωτότητα και τις επεμβάσεις στα Ιστορικά και Παραδοσιακά Δομικά Συστήματα, όπως, π.χ., θολοδομίες, φέρουσες ξύλινες κατασκευές, μαντώσεις λιθοδομών, σύμμικτες ιστορικές κατασκευές, αντισεισμικές τοπικές τεχνικές κ.λπ., δηλαδή τυπικά τεχνικά ζητήματα της σεισμογενούς ιστορικής περιοχής της Ανατολικής Λεκάνης της Μεσογείου. Ζητήματα που, κατεξοχήν, και ο Πολιτικός Μηχανικός καλείται να επιλύσει διατηρώντας τη γνησιότητα του Ιστορικού Δομικού Συστήματος, χωρίς ασύμβατες παρεμβάσεις με σύγχρονα δομικά υλικά ή συστήματα.

Για να διασωθεί, επομένως, και να αποκατασταθεί μια ιστορική κατασκευή με συμβατό, αναστρέψιμο και ορθό τρόπο, είναι απαραίτητη η κατανόηση τόσο του τρόπου κατασκευής της όσο και της, εκάστοτε, παθολογίας της. Αυτό επιτυγχάνεται με τη Μελέτη και την Έρευνα της **Κατασκευαστικής Ανάλυσης και Αποτίμησης της Παθολογίας και της Τρωτότητας** των δομημάτων.

Επί σειρά αιώνων, έως και τις αρχές του 20ού αιώνα, οι άνθρωποι θαύμαζαν, ανέλυαν και πρόβαλαν τα Δομημένα Μνημεία τους κυρίως και πολύ συχνά μόνον από την αισθητική, μορφολογική και συμβολική πλευρά τους. Στον 20ό αιώνα, με έμφαση στο δεύτερο μισό του, κυρίως από τους Ιστορικούς Πολιτισμούς της Ευρώπης, όπως η Ιταλία και η Ελλάδα, ξεκίνησε η τάση διερεύνησης της εσωτερικής δομής των μνημείων που επηρέασε σημαντικά και τις Διεθνείς Χάρτες.

Η σκέψη που επικράτησε ήταν ότι τα επιλεγόμενα δομικά υλικά, το κατασκευαστικό σύστημα, ακόμα και οι λεπτομέρειες, ήταν οι προϋποθέσεις το κτίσμα να αντέξει επί μακρό διάστημα τον χρόνο, τη φθορά, τους σεισμούς και πολλές άλλες καταπονήσεις ώστε να μεταφέρει έως τον δικό μας χρόνο τις θαυμαζόμενες όποιες άλλες αρετές του. Όπως οι ίδιες κατασκευαστικές προϋποθέσεις ενός μνημείου, είναι τμήμα του αίτιου της όποιας φθοράς και αστοχίας.

Πολύ σημαντική προέκταση αυτών των συλλογισμών ήταν το συμπέρασμα ότι μία προσπάθεια επισκευής, ενίσχυσης και αποκατάστασης μιας ιστορικής κατασκευής δεν μπορεί να είναι ορθή και επωφελής εάν δεν έχει λάβει υπόψη το αίτιο της εκάστοτε αστοχίας και εάν δεν έχει ερευνήσει τον τρόπο αναίρεσής της.

Έτσι Σχολές Αρχιτεκτονικής, όπως αυτή του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου στην Αθήνα και του Πολυτεχνείου του Τορίνο, οργάνωσαν και ξεκίνησαν, συστηματικά πλέον, τη **Μελέτη και την Έρευνα της Κατασκευαστικής Ανάλυσης και Αποτίμησης της Παθολογίας και της Τρωτότητας**.

Στην αρχή του 21ου αιώνα, κάποιες από τις νεοσύστατες Σχολές Αρχιτεκτονικής, όπως αυτή του Πανεπιστημίου Frederick, ενέταξαν αυτό το Γνωσιολογικό Αντικείμενο στα Προπτυχιακά και Μεταπτυχιακά Μαθήματά τους συνοδευόμενα με σχετική Άσκηση Πεδίου, συνεργασία με αντίστοιχους κρατικούς, εθνικούς ή ιδιωτικούς φορείς και με σοβαρή συμμετοχή στην έρευνα προτάσεων επισκευών και αποκαταστάσεων.

Το ανά χείρας πόνημα, διδασκόντων και διδασκομένων ερευνητών, οφείλοντας αναγνώριση και ευχαριστίες για τη συνεργασία, εμπύχωση και στήριξη στην Αρχή Αρχαιοτήτων της Κύπρου, τις Εφορίες Μνημείων Ελλάδος, τις Μητροπόλεις, Μοναστήρια, Δήμους και Κοινότητες των δύο χωρών, καθώς και στη Διοίκηση του Πανεπιστημίου, χωρίς τη συνεργασία και τη στήριξη της οποίας δεν θα ήταν εφικτό το έργο αυτό, παρουσιάζει το αποτέλεσμα της πρώτης δεκαετίας του Τμήματος Αρχιτεκτονικής στην προσπάθεια εκπαίδευσης των νέων αρχιτεκτόνων στην αναγνώριση και ανάλυση των Ιστορικών και Μνημειακών Κατασκευών σε Κύπρο και Ελλάδα.

Προ 2.500 περίπου ετών, παράλληλα με την αναπτυσσόμενη στην Αρχαία Ελλάδα φιλοσοφία της σχέσης και αλληλοεπίδρασης του παρελθόντος με το μέλλον: **«Όμοια γαρ ως επί το πολύ τα μέλλοντα τοις γεγονόσι»** (Τα περισσότερα απ' αυτά που θα γίνουν στο μέλλον είναι ίδια μ' αυτά που έχουν γίνει. Αριστοτέλης, 384-322 π.Χ.) στον αντίποδα του Πλανήτη, μια άλλη ανθρώπινη διάνοηση όρισε: **«Μελέτησε το παρελθόν αν θες να ορίσεις το μέλλον»** (Κομφούκιος, 551-479 π.Χ.)

Καθηγητής Παναγιώτης Τουλιάτος